

Yayın Geliş Tarihi: 23.08.2019

Ermeni Araştırmaları Dergisi

Yayına Kabul Tarihi: 26.08.2019

Sayı: 63, Yıl: 2019, Sayfa: 11-30

ISSN: 1303-068X

Bu makale için önerilen kaynak gösterimi (Chicago 17. Sürüm):

Kılıç, Alev. "Olaylar ve Yorumlar." *Ermeni Araştırmaları*, Sayı 63 (2019): 11-30.

Başyazı

OLAYLAR VE YORUMLAR

(FACTS AND COMMENTS)

Alev KILIÇ*

Öz: *Bu incelemede Ermenistan 'ın iç ve dış dinamiklerinde ve Türkiye-Ermenistan ilişkilerinde Nisan ve Ağustos ayları arasındaki gelişmeler ele alınmaktadır. Dönem içinde Paşinyan içeride istikrarı sağlama gayretlerini ve eski yönetim ile hesaplaşmasını sürdürmüş, Dağlık Karabağ idarecileri ile olan sürtüşmesini, Karabağ-Ermenistan bağlarını ön plana çıkartarak gidermeye çalışmış, Ermenistan 'ın dünyadaki tüm Ermeni kökenlilerden alacağı destekle güçlü olacağını vurgulamış, dış ilişkilerde Rusya 'ya rağmen çeşitlendirmeye ve herkese mavi boncuk politikasını sürdürmüş, Türkiye karşıtı söylem ve eylemi yeni bir boyuta taşımıştır.*

Anahtar Sözcükler: *Nikol Paşinyan, Armen Sarkissian, Robert Koçaryan, Avrasya Ekonomik Birliği, Dağlık Karabağ*

Abstract: *This article covers Turkey-Armenia Relations as well as the domestic and international developments of Armenia in the period of April to August of 2019. During the period, Pashinyan as head of the executive has carried on efforts to establish stability while continuing his feud with the previous administrations. He has tried to overcome his adversity with the Karabakh administrators by highlighting the strong ties and interests of Armenia with Karabakh. He has appealed to everyone with Armenian roots in the world to join forces to strengthen*

* ORCID: 0000-0001-5180-2896

E. Büyükelçi, Avrasya İncelemeleri Merkezi Başkanı, akilic@avim.org.tr

Armenia. In foreign relations, Pashinyan has continued to diversify Armenia's ties by trying to allure all despite the country's strong bonds with Russia.

Keywords: *Nikol Pashinyan, Armen Sarkissian, Robert Kocharian, Eurasian Economic Union, Nagorno Karabakh*

1. Ermenistan'daki İç Gelişmeler

Paşinyan'ın sokak hareketleri sonucu iktidara gelmesinden sonra yapılan seçimleri ezici çoğunlukla kazanması, bu şekilde yönetiminin meşruiyetinin tescil olması ve yeni kabinesini kurması sonrasında ele aldığımız bu döneme damgasını vuran konular; Paşinyan'ın seçim taahhütlerini yerine getirme girişimleri, bu kapsamda son yirmi yıl iktidarda bulunan "Karabağ çetesi" ile mücadelesi, içeride ve dışarıda yeni bir Ermenistan imajı yaratma çabaları olmuştur.

Seçim kampanyasında da sık sık dile getirdiği diaspora ve diaspora ile ilişkiler, Paşinyan'ın öncelikle ele aldığı konulardır. 17'den 12'ye indirdiği bakanlıklar içinde Diaspora Bakanlığına yer vermemesi, içte ve diasporada, menfaat musluklarının el değiştireceği endişesinin de kuşkusuz hâkim olduğu bir karşı kampanya ile engellenmeye çalışılsa da, sonuç vermemiş, başbakanlığa bağlı bir yüksek komiserlik oluşumu engellenememiştir. Paşinyan'ın bu değişikliğe ilişkin beyan ettiği gerekçeler, dönem içinde de açıklık kazandığı üzere, dünya üzerine dağılmış Ermeni kökenli nüfus ile çok daha yakın ve aktif iletişimli bir anlayışı ve düzenlemeyi öngörmektedir. Paşinyan diaspora konusunda iki "devrimci" hedef ilan etmiştir. Bunlardan birincisi, diasporanın ülkeler itibarıyla dağılımına göre, bugüne kadar yapılmamış olan, gücünün ve etkisinin bir envanterini çıkartmak ve bir pan-Ermeni iletişim ağı oluşturmak; ikincisi, bütün diasporayı temsil edecek bir kurum, örgüt veya yapı oluşturmaktır. Bu anlayışın ileri bir adımı olarak, seçim kampanyasında vadettiği "dünya üzerindeki tüm Ermenilere Ermenistan seçimlerine katılma hakkı tanınması" düşüncesinden ise kısa zamanda geri adım atmak zorunda kalmıştır. Bu vazgeçişini izah bağlamında, böyle bir kararın sorunlar yaratacağını, örneğin Rusya'da kurulacak seçim sandıklarının sayısının Ermenistan'dakilerden fazla olacağını, bu yüzden böyle bir adımın dış müdahalelere olanak sağlayacağını ifade etmiştir.

Sokak gösterileri sonucu "halk hareketiyle" başbakanlığa atanmasının yıldönümü olan 8 Mayıs'ta Paşinyan kendisinin ve hükümetinin icraatını savunmak üzere, Ermenistan için bir rekor oluşturan ve 5,5 saat süren bir basın toplantısı düzenlemiştir. Bir yıllık icraatında gerçekleştirdiği somut gelişmeleri yüz madde halinde açıklamıştır. Özellikle seçimlerde hileyi önleyen düzenlemeler yaptığını, sistemli yolsuzluğa son verdiğini, hukukun üstünlüğünü ve yargı bağımsızlığını sağladığını kaydetmiştir. Bu kapsamda, önceki Başbakan ve eski Cumhurbaşkanı Serj Sarkissian'ın kardeşinin devletten çaldığı 30 milyon ABD dolarına el konduğunu belirtmiştir. Paşinyan konuşmasında ayrıca "devrimin ikinci aşamasına" geçme zorunluğuna da

1 "100 Facts about the new Armenia from the Prime Minister," *JamNews*, 08 Mayıs 2019, <https://jam-news.net/100-facts-about-the-new-armenia-from-prime-minister/>.

işaret etmiştir.¹ Zira önceki yönetimden kaynaklanan muhalefet, özellikle son iki cumhurbaşkanının temsil ettiği "Karabağ çetesi" görünürlüklerini ve etkinliklerini hissedilir şekilde artırmaya başlamıştır. Tutuklanmış olan 2'inci Cumhurbaşkanı Robert Koçaryan bir Rus TV kanalına verdiği mülakatta, yeni ve güçlü bir muhalefetin oluşmakta olduğunu ve kendisinin de bunun içinde yer alacağını ifade etmiştir.² Bir önceki yani 3'üncü Cumhurbaşkanı Serj Sarkisyan ise işgal altındaki Azerbaycan topraklarında dolaşmakta, temaslarda bulunmakta, mülakatlar vermektedir.

Mart 2008'deki barışçıl gösterileri kanlı bir biçimde askeri güçle bastırmak suretiyle anayasal düzeni yıkmak ve mali yolsuzluk iddialarıyla tutuklu bulunan 2'inci Cumhurbaşkanı Koçaryan ve dönemin askeri yetkililerinden iki emekli general hakkında, 20 Mayıs'taki duruşmada hâkim, kefaletle serbest bırakılma kararı vermiştir. Kefaleti, mahkeme salonunda hazır bulunan ve Koçaryan taraftarı olarak beyanlarıyla bilinen Karabağ'ın ayrılıkçı liderleri ödemiştir. Hâkimin tahliye kararı ve Karabağ'ın ayrılıkçı liderlerinin bu davranışları Paşinyan'ı aşırı derecede öfkelenmiştir, taraftarlarına derhal sokağa çıkıp, ülkedeki bütün mahkemelerin giriş ve çıkışlarını engelleme çağrısında bulunmuştur. Taraftarları bu çağrıya uymuş ve mahkemeleri kuşatma altına almıştır. Paşinyan ayrıca bütün hâkimlerin göreve ehil olup olmadıklarının yeniden tespiti gerektiğini beyan etmiş ve hepsinin istifasını istemiştir. Hâkimlerin birçoğunun eski yönetimle bağlarının bulunduğunu, halkın güvenine haiz olmadıklarını, bu nedenle istifalarını istediğini ifade etmiştir.³ Bu talep adli çevrelerde olumlu yankı bulmamıştır.

Paşinyan'ın bu fevri davranışı, tahmin edilebileceği gibi, içte ve dışta tepkilere yol açmıştır. O sırada ülke dışında bulunan mevcut Cumhurbaşkanı Armen Sarkissian duruma müdahale ihtiyacı duymuş, halkın iradesinin esas olduğu mesajıyla Paşinyan'ın arkasında durmuştur.⁴ Eçmiadzin Ermeni Katolikosu Karekin II'nin yanı sıra Antelias-Lübnan'da bulunan Kilikya Ermeni Katolikos'u da mesajlar yayımlayarak itidal ve sükûnet çağrısında bulunmuştur. Avrupa Konseyi Genel Sekreteri Paşinyan'ı arayarak durum hakkında bilgi almış, Konseyin bir uzmanlar heyetinin reform hareketine destek amacıyla Erivan'a hareket etmekte olduğunu bildirmiştir. Bu çalkantı sonucu, 19 Haziran'da Adalet Bakanı istifa etmiş, yerine gecikmeksizin 28 yaşında bir

2 "Kocharian Sees 'Powerful' Opposition Emerging in Armenia," *Azatutyun*, 08 Mayıs 2019, <https://www.azatutyun.am/a/29929175.html>.

3 "Pashinyan Tells Supporters to Block Courts, Asks Judges to Resign," *Mirror Spectator*, 21 Mayıs 2019, <https://mirrorspectator.com/2019/05/21/pashinyan-tells-supporters-to-block-courts-asks-judges-to-resign/>.

4 "President Armen Sarkissian's Address," *The President of the Republic of Armenia*, 19 Mayıs 2019, <https://www.president.am/en/press-release/item/2019/05/19/Announcement/>.

5 "Rustam Badasyan Appointed Justice Minister," *Asbarez*, 19 Temmuz 2019, <http://asbarez.com/181783/rustam-badasyan-appointed-justice-minister/>.

avukat, Rustam Badasyan atanmıştır.⁵ Kefaletle serbest bırakılan Koçaryan üçüncü kez tutuklanarak yeniden parmaklıklar arkasına gönderilmiştir.

Koçaryan'ın avukatları 25 Haziranda yeniden tutuklanma kararına karşı temyiz başvurusunda bulunmuş ve tutuksuz yargılama talep etmiştir. 20 Ağustos'ta davaya bakan mahkemenin hâkimi değiştirilmiştir. Yargı süreci, Koçaryan tutuklu olarak halen devam etmektedir.

Koçaryan davasının sanıklarından eski savunma bakanının ve eski Ortak Savunma Örgütü (CSTO) Genel Sekreteri, 2008 olaylarında Erivan Garnizon Komutanı generalin de arasında bulunduğu üç üst düzey yetkilinin ikamet ettikleri Rusya'da tutuklanma ve iade talebi Rus makamları tarafından, suçlamaların siyasi amaçlı olduğu gerekçesi ile reddedilmiştir.⁶ Bu da Koçaryan'ı cesaretlendiren bir gelişme olmuştur.

Paşinyan 26 Temmuz'da Ermenistan için yeni bir Ulusal Güvenlik Stratejisi hazırlanması talimatı vermiştir. Güvenlik Konseyi Genel Sekreteri Armen Grigoryan, mevcut stratejinin 12 yıl önce hazırlandığını, günün koşullarına uygun yeni bir stratejiyi bir yıl içinde hazırlayarak parlamentoya sunacaklarını belirtmiştir. Bu kapsamda, Ermenistan'ın artık bir yandan Avrasya Ekonomik Birliğinin üyesi olduğuna, diğer taraftan Avrupa Birliği (AB) ile kapsamlı bir işbirliği anlaşması imzaladığına, Dağlık Karabağ sorununun ciddiyetini koruduğuna, Türkiye ile sınırın hala kapalı olduğuna işaret etmiş; ülkede, bölgede ve dünyada cereyan eden değişiklikleri dikkate alan esnek bir belge hazırlanacağını ifade etmiştir. Grigoryan konuşmasının sonunda, Paşinyan'ın daha önce dile getirdiği bir Çin askeri değişimi olan "başarılı generaller savaşmadan kazanır" anlayışı vurgulamıştır.⁷

Ermeniler arası spor oyunları açılışı için Karabağ'a giden Paşinyan, 5 Ağustos'ta Hankendi'nde (Stepanakert) yaptığı konuşmada Ermenistan hükümetinin 2050 yılına kadarki hedeflerini açıklamıştır. Bu uzun süreli beklentilere göre, önümüzdeki otuz yılda Ermenistan'ın nüfusu en az 5 milyona ulaşmalıdır.⁸ Ermenistan'ın nüfusu halen 3 milyonun altındadır ve devamlı azalmaktadır. 1 Nisan 2019 itibarıyla nüfus 2.962.100 olup, bir önceki yıla göre 7.800 azalmıştır. Son olarak 9 Ağustos'ta Ermenistan İstatistik Kurumu tarafından açıklanan verilere göre, Ocak-Haziran 2019 tarihleri

6 "Russia Refuses To Extradite Former Armenian Official," *Azattyun*, 19 Ağustos 2019, <https://www.azattyun.am/a/30117300.html>.

7 "Armenian will have new National Security Strategy stressed Armen Grigoryan," *Gagrule*, 26 Temmuz 2019, <https://gagrule.net/armenian-will-have-new-national-security-strategy-stressed-armen-grigoryan/>.

8 "Pashinyan in Stepanakert Reveals 'Strategic Goals' For Armenia," *Mirror Spectator*, 08 Ağustos 2019, <https://mirrorspectator.com/2019/08/08/pashinyan-in-stepanakert-reveals-strategic-goals-for-armenia/>.

arasında 1.679.284 kişi Ermenistan'a dönmüş, buna karşılık aynı dönemde 1,681,618 kişi dışarıya göç etmiştir. Bu durumda da 2019'un ilk yarısında Ermenistan nüfusu 2334 kişi azalmıştır.

Diğer bir hedef, 1,5 milyon yeni iş yaratmak, 2,5 milyon insan için iş sağlamak, yoksulluğu ortadan kaldırmak, Ermenistan'ı gelişmiş bir sanayi ülkesine dönüştürmektir.⁹ Her biri 10 milyar dolar değere sahip ve 10.000 işçi çalıştıran en az 5 Ermeni teknoloji şirketi kurmak, 2050 yılında Ermenistan'ı yılda 15 milyon turistin ziyaret ettiği bir ülke yapmak, Ermenistan futbol milli takımını Avrupa veya Dünya kupası kazandıracak, Olimpiyatlarda 25 altın madalya alacak düzeye getirmek, satrançta bireysel dünya şampiyonu çıkartmak, ordunun savaş kabiliyetini dünyanın en iyi 20 ordusundan biri haline getirmek, istihbarat servisini dünyanın en etkili on servisi arasına sokmak da dile getirilen hedefler arasındadır. Paşinyan'ın bu hedeflerine ilişkin Ermeni basınında çıkan yorumlardan dikkat çeken, "otuz yıl sonra iktidarda olmayacağına göre, atış serbest" anlamına gelenler olmuştur.

Paşinyan 5 Ağustos'ta, "Ermeniler arası görüş birliğinin 6 noktası" başlıklı bir açıklama yapmıştır. Bu noktalar sırasıyla aşağıda özetlenmektedir¹⁰:

- 1- Ermeniler arası sorunların çözümlenmesinde şiddet kullanılmayacaktır.
- 2- İktidarın tek kaynağı halk ve halkın özgür iradesidir.
- 3- Ermenistan'ın ve Dağlık Karabağ Ermeni halkının egemenliği en yüce değerdir.
- 4- Ermenistan ve Dağlık Karabağ her türlü yolsuzluktan arındırılmalıdır.
- 5- Hukukun üstünlüğü ve kanun önünde herkesin eşitliği temel ilkedir.
- 6- Dağlık Karabağ görüşme süreci, Dağlık Karabağ halkının kendi kaderini kendisinin tayin etmesi için verdiği kurtuluş mücadelesini ve halkın güvenliğini korumalıdır.

Ağustos ayında Ermenistan kamuoyunda ve basında en yoğun tartışılan konulardan birisi de ülkenin güney doğusunda, Jermuk sulak alanını yakınlarındaki Amusar altın madeni çalışmalarına çevrecilerin ve yöre halkının gösterdiği tepki ve engelleme direnişi olmuştur. Maden araştırmasının

9 "Pashinyan In Stepanakert Reveals 'Strategic Goals' For Armenia."

10 "Armenia Pm Presents Six Pan-Armenian Consensuses in Speech At Pan-Armenian Rally," *News.am*, 05 Ağustos 2019, <https://news.am/eng/news/527353.html>.

ruhsatını alan Lydian International adlı, ortakları arasında Amerikalı ve Kanadalıların da bulunduğu, İngiliz şirketi AB yatırım fonları ve EBRD finansmanı da sağladığı cihetle güçlü bir desteğe sahiptir. Nitekim halktan ve çevrecilerden gelen bütün tepkilere rağmen, Paşinyan uzun tereddütlerden sonra, sonunda şirkete izin vermiştir.

2. Dağlık Karabağ Sorunu

Azerbaycan sınırları ve toprak bütünlüğü içinde otonom statüsü bulunan Dağlık Karabağ'ın ve çevresindeki 7 Azerbaycan vilayetinin işgali ve burada yaşayan Azerbaycan halkının etnik temizlik uygulaması sonucu ya öldürülmesi ya da göçe zorlanması sonrası ayrılıkçı bir yönetim iş başına gelmiştir. Çatışmaların ardından 1992 yılında ateşkes anlaşması imzalanmasına rağmen, barış anlaşması imzalanamadığı için hukuken savaş durumu devam etmektedir. O tarihten bu yana barışçı bir çözümün arandığı Karabağ sorunu, kuşkusuz Paşinyan yönetiminin önündeki en büyük sınavdır.

Paşinyan, Ermenistan'ın ve kendi yönetiminin uluslararası ilişkilerinde yeni bir açılım yapabilmesinin, iç politikada rahatlayabilmesinin temelinde bu sorunun yattığını görmektedir veya gördüğü anlaşılmaktadır. Ancak, Paşinyan'ın yönetimindeki bir yıl içinde sorunun çözümü yolunda kararsız, tutarsız ve çelişkili bir davranış sergilendiği gözlenmektedir.

Bir yandan oğlunun askerlik görevini Dağlık Karabağ'da yaptığını ön plana çıkartarak milliyetçi damara hitap etmiş, diğer yandan “halkın bahardaki sokak hareketlerinde gösterdiği başarı Dağlık Karabağ kurtuluş savaşından daha önemlidir” diyen partisi mensubunun arkasında durması Karabağ idarecilerinin öfkesine yol açmıştır. Defalarca tekrarladığı “Karabağ sorununun barışçı çözümü bizim için en öncelikli konudur” beyanları ve Karabağ'a sık sık yaptığı ziyaretler aradaki buzu eritmemiş, hatta Karabağ idarecilerini karşı çıkmada daha da cesaretlendirmiştir. Karabağ idarecilerinin açıkça Koçaryan'dan yana tavır takınmaları ve tutukluluğunun sona erdirilmesini teminen mahkemeye şartlı tahliyesi için teminat bedelini yatırmaları bardağı taşıran son damla olmuştur. Paşinyan kamuoyu önünde Karabağ idarecilerini Ermenistan hükümetine ve Başbakan olarak kendisine karşı yıkıcı propagandada bulunmak ve ihanet içinde olmakla suçlamıştır. Paşinyan bu konuda yaptığı konuşmalarda, bazı çevrelerin Azerbaycan ile bir savaşı körüklediklerini, bu savaşta bazı toprakların kaybedilmesinin suçunu da hükümete yüklemeyi öngördüklerini, bazı çevrelerin de hükümetin Azerbaycan'a toprak tavizinde bulunacağı yönünde yalan haberler yaydıklarını söylemiştir. Karabağ idarecileri bu suçlamaları derhal reddetmiş

ve aralarında Paşinyan'ın iddia ettiği gibi ihanet eylemleri içinde olan hükümet karşıtı güçler olmadığını beyan etmişlerdir.

26 Temmuz'da Ermenistan Güvenlik Konseyi Genel Sekreteri bir açıklama yaparak, "Dağlık Karabağ idarecileri ile bazı sorunlar vardı ancak bunlar geride kaldı. [...] Şu anda Erivan ile Stepanakert [Hankendi] arasındaki ilişkiler çok iyi bir durumdadır" demek suretiyle, Ermenistan ile Karabağ idarecileri arasında kamuoyuna yansıyan tartışmanı sona erdirdiğini duyurmuştur.¹¹

Son olarak Paşinyan 5 Ağustos'ta Hankendi'de yaptığı ve 2050 vizyonunu açıkladığı konuşmasında, "Neden Karabağ hakkında bir şey söylemiyor diye merak edenleriniz olabilir. Cevabı son derece basittir: Karabağ Ermenistan'dır. Nokta." demiştir.¹² Daha önce, Karabağ barış görüşmeleri sürecinde Karabağ'ın Ermenistan tarafından temsil edilemeyeceğini iddia ederken bu kez tam aksini söyleyen Paşinyan bir kez daha nerede durduğu konusunda soru işaretleri yaratan bir söylem değişikliği yapmıştır. Tahmin edileceği üzere, bu söylem derhal Azerbaycan tarafından protesto edilmiştir.

Dağlık Karabağ sorununa Minsk Grubu ve üç eş başkanları şemsiyesi altında barışçı çözüm bulma çalışmaları dönem içinde mutlak düzeyinde devam etmiştir. Azerbaycan ile ikili üst düzey temaslar da sürdürülmüştür. Azerbaycan Cumhurbaşkanı İlham Aliyev ve Paşinyan, beşinci kez, 13 Mayıs'ta Brüksel'de, AB'nin Doğu Ortaklığı Girişiminin 10'uncu yıldönümü kutlamaları münasebetiyle düzenlenen bir yemekte görüşmüştür. Paşinyan gazetecilere, akşam yemeğinde kısaca görüştiklerini ve Karabağ'daki güncel durum hakkında genel bir görüş alışverişinde bulduklarını söylemiştir.

İki ülkenin Dışişleri Bakanları da, Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT) Minsk Grubu üç eş başkanı ile çalışmalarını sürdürmüştür. İki bakan 15 Nisan'da Moskova'da, Rusya Dışişleri Bakanının da hazır bulunduğu bir görüşme yapmıştır. Toplantı sonunda üç bakan yayınladıkları ortak bildiriye, savaşan tarafların Karabağ çevresinde ve Azerbaycan-Ermenistan sınırlarında ateş kes rejimini kuvvetlendirmeyi ve diğer güvenlik artırıcı önlemler almayı teyit ettikleri belirtilmiştir.

Azerbaycan ve Ermenistan Dışişleri Bakanları 21 Haziran'da da Washington'da, ABD Ulusal Güvenlik Danışmanı John Bolton ile Karabağ

11 "Issues in Yerevan-Stepanakert Relations Are In Past: Sc Secretary," *Aysor*, 26 Temmuz 2019, <https://www.aysor.am/en/news/2019/07/26/grigoryan-stepanakert/1591263>.

12 "Pashinyan In Stepanakert Reveals 'Strategic Goals' For Armenia."

sorununu görüşmek üzere bir araya gelmiştir. Görüşmeden kısa bir süre önce, Karabağ'da iki ülkenin askeri birliklerinin sınır çizgisinde çatışmalar çıkmıştır. Buradaki gerginlik aylar süren nisbi bir sükûnetten sonra Mayıs ayından itibaren artmaya başlamıştır. Bolton bir Twitter mesajında, iki bakan arasında diyalogun devam etmesini cesaretlendireceğini belirtmiştir.¹³ Bolton ile görüşmeden önce Ermeni Bakan Washington'a gelmiş olan Minsk Grubu eş başkanları ve AGİT dönemsel başkanı ile de bir "hazırlık toplantısı" yapmıştır. Toplantı sonrası bir açıklama yapılmamıştır.

3. Ermenistan'ın Dış İlişkileri

Ermenistan'daki yeni yönetimin göze batan bir özelliği dış ilişkileri zenginleştirmek ve geliştirmek çabası olmaktadır. Eski yönetimden farklı şekilde, yetkileri sembolik de olsa Cumhurbaşkanı'nın bu sıfatını kullanarak ve geçmiş diplomatik deneyiminden yararlanarak dış ilişkileri geliştirmede aktif bir faaliyet sürdürdüğü görülmektedir. Paşinyan da, özellikle Avrasya Ekonomik Birliği'nin dönem başkanlığı olanağını kullanarak geri kalmamaya özen göstermektedir. Rusya'ya bilinen bağımlılığına rağmen, AB'yle ilişkilerini Doğu Ortaklığı, ABD'yle ilişkilerini Ermeni diasporası ve ekonomik yatırımlar aracılığıyla çeşitlendirme gayretlerine Çin'i de ekleme girişimleri dikkat çekmektedir.

Ermenistan'ın bu herkese mavi boncuk politikasının gerçekçiliği konusunda Rusya Dışişleri Bakanı Sergey Lavrov'un Temmuz ayında bir Rus dergisine verdiği mülakat aydınlatıcıdır. Mülakatta Lavrov'a, Moskova'nın jeopolitik düzeyde Ermenistan, Ukrayna ve Gürcistan'ı kaybedip kaybetmediği sorulmuştur. Lavrov Rusya'nın bu ülkelerdeki siyasi süreçlere kayıtsız kalmadığı yanıtını vermiştir. Lavrov devamla şunları söylemiştir:

"Ukrayna, Gürcistan ve Ermenistan'daki siyasi süreçler bizi ilgilendiriyor çünkü onlar bizim uzun bir tarihi geçmişle bağlı olduğumuz ve aynı devlet çatısı altında yaşamış olduğumuz kardeş insanlarımızdır. [...] Maalesef, Sovyetler Birliğinin dağılmasından sonra Batı tarihin sonuna gelindiğine inandı, bazı ülkelerin iç işlerine pervasızca müdahale edilebileceğini, iç siyasi süreçlerini haince yönlendirebileceğini düşündü. Ukrayna belki de en çarpıcı örnek. [...] Ermenistan'ın durumu ise çok daha farklı. Bu ülke güçlü stratejik

13 John Bolton (@AmbJohnBolton), "Looking forward to meetings later this week with the Foreign Minister of Armenia and the Foreign Minister of Azerbaijan, to encourage continued dialogue between them. The United States stands ready to assist in advancing the cause of peace in the region." *Twitter*, 18 Haziran 2019, <https://twitter.com/AmbJohnBolton/status/1141112127358455809>.

İlişkilerimizin ve bir ittifakımızın bulunduğu, Güney Kafkaslarda Rusya'nın kilit ortağıdır. Geniş bir siyasi diyalogumuz, parlamentolar arası ve uluslararası sahnede işbirliğimiz vardır. Rusya Ermenistan'ın en önde gelen ekonomik ortağıdır. Eğitim, kültür, yatırım, askeri ve teknik alanlarda bağlarımız gelişmektedir".¹⁴

6 Mayıs'ta ABD Dışişleri Bakan Yardımcısı vekili başkanlığında bir heyet Erivan'da ABD-Ermenistan Stratejik Diyalogu ilk toplantısına katılmıştır. Heyet başkanı Başbakan Paşinyan ile de görüşmüştür. Basın bürosundan yapılan açıklamaya göre Paşinyan, ABD ile yakın ilişkiler kurmak Ermenistan için büyük önem taşımaktadır demiştir. Erivan'daki ABD Büyükelçisi, Washington'un 2018 yılında Ermenistan'a USAID yıllık 66 milyon dolar yardımına ek olarak 26,7 milyon dolarlık yardımda bulunduğunu, Stratejik Diyalog görüşmesinden sonra ek 16 milyon dolar ve USAID tarafından da demokratik reform gündemi için ek 6 milyon dolar verileceğini söylemiştir. Haziran ayında Temsilciler Meclisi demokrasi yardımı olarak 40 milyon dolar tahsis kararı almıştır. 1992 yılından bu yana ABD tarafından Ermenistan'a verilen toplam yardım miktarının 2 milyar doları aştığı kaydedilmiştir.¹⁵

Paşinyan, 13 Mayıs'taki AB Doğu Ortaklığı Girişimi 10'uncu yıldönümü kutlamaları için Brüksel'e gitmeden önce Lüksemburg'a bir çalışma ziyareti yapmıştır.

Çin'de düzenlenen Asya Uygarlıkları Forumuna katılmak üzere Beijing'e giden Paşinyan ve heyeti, 14 Mayıs'ta Halkın Büyük Salonunda Çin Devlet Başkanı ile görüşmüştür. Başkan Xi Çin ile Ermenistan arasında çeşitli alanlarda gelişmekte olan ilişkileri Çin dış politikasının önemli bir unsuru olarak gördüğünü söylemiş, güçlü kültürel ve tarihi bağlardan övgüyle söz etmiştir. Xi, Ermeni halkını çok iyi tanıdıklarını ve Ermeni halkının maruz kaldığı trajik olayların gelecekte cereyan etmeyeceğine inandıklarını söylemiştir. Çin Devlet Başkanı, ülkesinin Kuzey-Güney karayolu inşasına ve diğer alt yapı projelerinin uygulanmasına katılmaya hazır olduğunu söylemiştir. Paşinyan, Çin ile ilişkileri geliştirmenin hükümeti için en üst öncelik olduğunu vurgulamıştır.¹⁶

14 "Lavrov: Armenia is Russia's key partner in South Caucasus," *MediaMax*, 18 Temmuz 2019, <https://mediamax.am/en/news/foreignpolicy/34261/>.

15 "The first session of the Armenian-American Strategic Dialogue was held in Yerevan," Ministry Of Foreign Affairs Of The Republic Of Armenia, 07 Mayıs 2019, <https://www.mfa.am/en/press-releases/2019/05/07/us-armenia-strategic-dialogue/9532>.

16 "Xi meets Armenian PM," *Xinhua*, 14 Mayıs 2019, http://www.xinhuanet.com/english/2019-05/14/c_138058161.htm.

14 Ağustos'ta Ermenistan Ulusal Güvenlik Servisi (NSS) Başkanı Erivan'da Çin Büyükelçisi ve beraberindeki heyetle, konu istihbarata ilişkin olmasına rağmen basına geniş ölçüde yansıtılan bir görüşme yapmıştır. Ermenistan İstihbarat Başkanı Çin'in, ilişkiler üst düzeyde bulunan dost ve ortak bir ülke olduğunu ifade etmiş, Çin ile Ermenistan arasında terörle mücadele alanında işbirliğinin her iki ülkenin yararına güçlendirilmesi ümidini dile getirmiştir. Çin'in güney Kafkaslara duyduğu jeopolitik ilgiyi de dikkate alarak, Ermenistan'ın Batı ve Rusya yönünde olduğu kadar dış politika mihverini doğu yönünde de yoğunlaştırması gerektiğini ifade eden İstihbarat Başkanı, Ankara'nın Pantürkist ve Panislamist politikasına karşı Ermenistan'ın Çin için bir dizginleme platformu oluşturabileceğini zira Çin'in acil bir sorunu bulunduğunu ve Türkiye'yi dizginleme politikasının Çin-Ermenistan bağlarını güçlendirebilecek bir unsur olabileceğini kaydetmiştir.¹⁷

Bu toplantı ile ilgili olarak basında yer alan diğer bilgilerde şunlar kaydedilmiştir: Sincan-Uygur otonom bölgesinin nüfusu 21.813.334'tür. Nüfusun %45'i Müslüman ve Türkçe konuşan Uygur halkı, %40'ı Çinlidir. Çin yöneticileri, Uygur halkını milliyetçilik ve ayrılıkçılıkla suçlamaktadır. Uygur halkının ayrılıkçı ve radikal İslam faaliyeti uzun süredir Çin için bir istikrarsızlık kaynağıdır. Genel jeopolitik çıkarların yanı sıra Ermenistan, Çin'i Ermenistan ekonomisine yatırım yapmaya cezbetmelidir. Çin, Trans-Hazar Ulaşım Koridoruna ilgi duymakta ve Karadeniz'e, Türkiye'ye ve Avrupa pazarlarına Kazakistan-Azerbaycan-Gürcistan üzerinden ulaşmaya çalışmaktadır. Ermenistan, Çin yatırımlarını Ermenistan-İran demiryolu ve Kuzey-Güney koridoruna çekmelidir. Çin'in İran ile ittifak ilişkileri vardır. İran-Ermenistan ikilisinin harekete geçmesi ve güney Kafkaslarda ekonomik ve jeopolitik konumlarını güçlendirmesi Çin'in çıkarları ile uyumludur.

Cumhurbaşkanı Armen Sarkissian 18 Mayıs'ta Kazakistan'a bir çalışma ziyaretinde bulunmuş ve yeni Cumhurbaşkanı Kasım Cömert Tokayev ile görüşmüştür.

Paşinyan, 28 Mayıs'ta Ortak Güvenlik Örgütü'nün (CSTO) yeni Genel Sekreter adayı Belarus Stanislav Zasi'yi kabul etmiş ve yeni görevini onaylayacağı hususunda teminat vermiştir. Böylelikle Paşinyan sessizce bir geri adım daha atmıştır. (Ermeni Genel Sekreter Yuri Khachaturov 2 Kasım'da, yargılanmak üzere, üç yıllık süresinin 1,5 yılında görevinden alınmış, yerine başka bir Ermeni'nin atanması ısrarı kabul görmemişti.)

Ermenistan, Yunanistan ve Güney Kıbrıs Rum Yönetimi (GKRY) Dışişleri Bakanları 4 Haziran'da Lefkoşe'de üçlü bir toplantı yapmıştı. İlk defa üçlü

17 "Armenia National Security Service Chief, China Ambassador Discuss Partnership in Tackling Global Challenges," *News.am*, 14 Ağustos 2019, <https://news.am/eng/news/528503.html>.

düzyeyde bir araya gelen Dışışleri Bakanları ölkeleri arasındaki ilişkileri derinleştirme sözü vermiştir. Ermenistan Dışışleri Bakanı, yeni platformun çok önemli olduğunu belirtmiş, üç ölkenin gelecekte atacakları adımları tespit ettiklerini, Ermenistan'ın yakın bir gelecekte üç öлке zirvesi ne ev sahipliği yapacağını söylemiştir. Yunan Dışışleri Bakanı, üç ölkenin tarihi bağları ve ortak tutumları bulunduğunu söylemiştir. Yunan Bakan ayrıca üçlünün uluslararası kuruluşlarda “Ermeni soykırımı”nın tanınması gibi konularda işbirliği yapmak konusunda anlaşıklarını kaydetmiştir.¹⁸

GKRY'e resmi bir ziyarette bulunan ve Paşinyan'ın yakın çevresinde yer alan Ermenistan Meclis Başkanı, 5 Temmuz'da GKRY Parlamentosuna hitap etmiştir. Ermeni Meclis Başkanı Ermenistan ve GKRY'i, Türkiye'yi çevreleme ve hareketsizleştirme ortak hedefine sahip olan “gerçek dost” olarak tanımlamıştır. Ermeni Meclis Başkanı devamla, “Asırlardır Ermeniler ve Kıbrıslılar Osmanlı boyunduruğuna karşı savaştı. Bugün biz, Ermenistan ve Kıbrıs özel bir görev üstlendik: Türkiye'nin yayılmacı politikasına karşı çıkmak. Bu görevi birbirimizi hayati konularda destekleyerek yerine getiriyoruz.” Ermeni Meclis Başkanı ayrıca Ankara'yı Kıbrıs deniz sahasında yasa dışı ticari faaliyette bulunmakla suçlamıştır.¹⁹

Ermenistan Meclis Başkanı 16 Ağustos'ta ABD Kongresinde temaslarda bulunmuş, Temsilciler Meclisi Başkanı Pelosi (seçim bölgesi Kaliforniya eyaletinde etkili bir Ermeni seçmen nüfusu vardır) ve Senato çoğunluk başkanı Mitch McConnell ile görüşmüştür.²⁰

14 Ağustos'ta, Ermenistan'ın Diaspora İşleri Yüksek Komiserinin 26-30 Ağustos'ta düzenlenecek “Kıbrıs Diaspora Dünya Kongresi”ne katılmak üzere GKRY'e gideceği bildirilmiştir.

Paşinyan 6 Haziran'da St. Petersburg Uluslararası Ekonomik Forumuna katılmıştır. Paşinyan toplantı esnasında Putin ile görüşmüştür.²¹ Putin ikili

18 “Leaders of Armenia, Cyprus, Greece to meet in Yerevan,” *Asbarez*, 04 Haziran 2019, <http://asbarez.com/181191/leaders-of-armenia-cyprus-greece-to-meet-in-yerevan/>.

19 “Armenian Speaker Blasts ‘Turkish Expansionism’ in Cyprus,” *Azatoryun*, 05 Temmuz 2019, <https://www.azatoryun.am/a/30039233.html>.

20 “Ararat Mirzoyan Meets with U.S. Senate Republican Majority Leader Mitch McConnell,” *National Assambly of the Republic of Armenia*, 17 Temmuz 2019, http://www.parliament.am/news.php?cat_id=2&NewsID=11882&year=2019&month=07&day=17&lang=eng.

21 “Putin to meet with Pashinyan at International Economic Forum in Saint Petersburg,” *Arka Haber Ajansı*, 4 Haziran 2019, https://arka.am/en/news/politics/putin_to_meet_with_pashinyan_at_international_economic_forum_in_saint_petersburg/.

ilişkilerden övgüyle bahsetmiş, Rusya'nın Ermenistan'ın dış ticaretindeki %26 pay ve 2 milyar dolarlık yatırım ile en büyük ticaret ortağı olduğuna işaret etmiştir. Paşinyan, ilişkileri stratejik olarak tanımlamış, Ermenistan'ın gerçekleştirmekte olduğu yüksek kalkınma hızından bahsetmiş ve bu hızın düşmemesi için bazı konularda çözümler bulma ümidini ifade etmiştir. (Özellikle Rusya'dan ithal edilen doğal gaz fiyatlanmasında ciddi sıkıntı bulunmaktadır.)

AB ile Ermenistan Ortaklık Konseyi'nin ikinci toplantısı 13 Haziran'da Brüksel'de yapılmıştır. Toplantıda Kapsamlı ve Geliştirilmiş Ortaklık Anlaşmasının (CEPA) etkili olarak uygulanması gereği teyit edilmiştir. Konsey hukukun üstünlüğü, bu kapsamda bağımsız, etkili ve hesap verebilir adalet sisteminin ve insan haklarının öneminin altını çizmiştir. Ermenistan Dışişleri Bakanı ayrıca AB Dışişleri ve Güvenlik Politikası Yüksek Komiseri ile ikili bir görüşme yapmıştır.

Cumhurbaşkanı Sarkissian, Temmuz ayında Fransa ve İngiltere'de özel nitelikli ziyaretler ve temaslarda bulunmuştur. Paris'te Ermeni Katolik kurumu olan bir Mekhitarist okulunu ziyaret etmiş, Londra'da yeni İngiliz kabinesinde Avrupa ve Amerikalardan sorumlu bir devlet bakanını ziyaret etmiştir.

Dönem içinde Gürcistan ile artan temaslarda kapsamında, Ermenistan Dışişleri Bakanı 24 Temmuz'da Tiflis'i ziyaret etmiş, üst düzey temaslarda bulunmuştur.

Paşinyan, Ermenistan'ın Avrasya Ekonomik Birliği dönem başkanı olması vesilesiyle 8-9 Ağustos'ta Kırgızistan'da Çolpan Ata'da düzenlenen Avrasya Hükümetlerarası Konsey toplantısına katılmış, bu vesileyle Kırgızistan Cumhurbaşkanı ile toplantı esnasında da Rusya Başbakanı ile görüşmüştür. Kırgızistan'a giderken Singapur'a da bir çalışma ziyaretinde bulunmuş ve özellikle Singapur'un teknoloji sektöründeki olanaklarına ilgi göstermiştir.

12 Ağustos'ta Uruguay Dışişleri Bakanı Ermenistan'a resmi bir ziyarette bulunmuştur.

4. Türkiye-Ermenistan İlişkileri

Dönem içinde yeni Ermenistan yönetiminin Türkiye karşıtı tutumunun daha da sertleştiği, düşmanca bir tavra dönüştüğü gözlenmektedir. Yeni yönetim Türkiye'ye soykırım iddialarını kabul ettirme doğrultusundaki geleneksel politika ve çabalarına, dışarıya açılma, uluslararası ilişkilerini çeşitlendirme

girişimleri kapsamında, bölgesel bir güç olan Türkiye'ye dolaylı mesaj vermek isteyen üçüncü taraflar için de Türkiye karşıtı bir platform oluşturma gayreti içine girmiş gözükmektedir. Yeni yönetimin bu açık ve kamuoyuna da yansıtılan tutumunda, içeride hala istikrarı sağlayamamış olan Paşinyan'ın dikkati dışarıya kaydırmak manevrasının yanı sıra, Dağlık Karabağ konusunda vermek zorunda kalacağı tavizleri perdeleme ve ileride Türkiye ile aramak zorunda kalacağı uzlaşma için de güçlü pozisyona geçme çabalarını görmek mümkündür.

Nisan ayı Ermenistan'ın ve Ermenilerin Türkiye'ye ve Türklere karşı soykırım iddialarının tavan yaptığı bir dönem olmaktadır. Bu yıl da tutum değişmemiştir. Devamlı tekrarlanan ve her vesileyle daha da zenginleştirilen Türkiye'yi ve Türkleri suçlayan mağdur ve mazlum söylemi, Cumhurbaşkanı Sarkissian, Başbakan Paşinyan'dan başlayarak her düzeyde yeniden dile getirilmiştir. Bu koroya Türkiye'den bir milletvekili de katılmıştır. ABD Başkanı Donald Trump da, artık mutat olduğu üzere, 24 Nisan Ermeni Anma Günü münasebetiyle bir mesaj yayınlamıştır. Trump'ın mesajı, soykırım denmediği için Ermenileri tatmin etmemiştir. Türk Dışişleri Bakanlığı da aşağıdaki açıklama ile mesajdaki ifadelerden duyulan rahatsızlığı kayda geçirmiştir²²:

“ABD Başkanı Trump’ın 1915 olaylarına ilişkin 24 Nisan 2019 tarihli açıklamasını reddediyoruz.

Ermenilerin kurguladıkları sübjektif anlatıyı temel alan bu açıklamanın hiçbir değeri yoktur. Tarihin iç siyasi mülahazalarla çarpıtılması asla kabul edilemez.

Aynı dönemde Ermeni isyancılarca katledilen 500 binden fazla Müslümanın acılarını bir kez daha hatırlatarak Başkan Trump’ı adil olmaya davet ediyoruz.

Türkiye, 104 yıl önce yaşanan olayların her yönüyle anlaşılması için Ortak Tarih Komisyonu kurulması önerisinin arkasındadır.

1915 olaylarındaki sorumluluklarını unutturmak isteyen radikal Ermeniler ise bu öneriye olumlu yaklaşma cesaretini gösterememektedir.

22 “No: 113, 24 Nisan 2019, ABD Başkanı Donald Trump’ın 1915 Olaylarına İlişkin Açıklaması Hk.,” T.C. Dışişleri Bakanlığı, 24 Nisan 2019, http://www.mfa.gov.tr/no_113_abd-baskani-trump-in-1915-olaylarina-iliskin-aciklamasi-hk.tr.mfa.

Bu vesileyle, Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkılış sürecinde hayatını kaybeden Müslüman, Hristiyan, Yahudi tüm sivil Osmanlı milletlerini saygıyla anıyoruz.”

Fransa Cumhurbaşkanı'nın 24 Nisan'ı “Ermeni Soykırımını Anma Günü” ilan etmesi tepki ile karşılanmış, Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan bizzat Emmanuel Macron'u hedef alarak, Fransa'nın kimseye ders verecek durumda olmadığını, Fransa'nın önce kendi kanlı tarihi ve suçlarıyla yüzleşmesi gerektiğini ifade etmiştir.

Kanada Başbakanı da 24 Nisan'da yayınladığı mesajda Ermeni söylemine destek vermiştir.

Cumhurbaşkanı Erdoğan 24 Nisan'da İstanbul Ermeni Patrikhanesi Patrik vekili Başpiskopos Aram Ateşyan'a aşağıdaki mesajı göndermiştir²³:

“Türkiye Ermenileri Patrik Genel Vekili Sayın Aram Ateşyan,

Çok Değerli Ermeni Vatandaşlarım,

Sizleri en kalbi duygularıyla selamlıyor, saygılarımı sunuyorum.

Sözlerime başlamadan önce, 8 Mart 2019 tarihinde kaybettiğimiz çok değerli Patrik Sayın Mesrob Mutaşyan'ı saygıyla anıyor, ailesine, yakınlarına ve tüm Ermeni cemaatine başsağlığı diliyorum.

Birinci Dünya Savaşı'nın zor şartlarında hayatını kaybeden Osmanlı Ermenilerini bu yıl da ihtiramla anıyor, torunlarına içten taziyelerimi iletiyorum.

Her imparatorluğun dağılma sürecinde olduğu gibi Osmanlı İmparatorluğunun son döneminde sınırları içerisinde ve komşu coğrafyalarda büyük insani krizler yaşanmıştır.

Salgın hastalıklar, göçler, devlet otoritesinin zayıflaması sonucu artan çete ve silahlı grupların öncülük ettiği bozgunculuk eylemleri nedeniyle yitirdiğimiz diğer Osmanlı vatandaşlarına da Allah'tan rahmet diliyorum.

23 Recep Tayyip Erdoğan, “Türkiye Ermenileri Patrik Genel Vekili Sayın Ateşyan'a Mektup,” *Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı*, 24 Nisan 2019, <https://www.tccb.gov.tr/basin-aciklamalari/365/105096/turkiye-ermenileri-patrik-genel-vekili-sayin-atesyan-a-mektup>.

Ermeni toplumu, gerek Osmanlı İmparatorluğu gerek Cumhuriyetimizin yüzyıla yaklaşan geçmişinde çok kıymetli evlatlar yetiştirerek ülkemize büyük katkılarda bulunmuştur.

Dün olduğu gibi bugün de Ermeni vatandaşlarımız, ülkemizin eşit ve hür vatandaşları olarak, sosyal, siyasi ve ticari hayatımızın her alanında önemli roller üstlenmektedir.

Tarih boyunca acıda ve sevinçte ortak iki halkın, geçmişin yaralarını sarması ve bağlarını daha da kuvvetlendirmesi hepimizin ortak amacıdır.

Bizler acılarınızın hafifletilmesinde ve sorunlarınızın çözümlenmesinde yanınızda olmaya devam edeceğiz.

Şu hususun altını özellikle çizmek isterim: Ülkemizdeki Ermeni cemaatinin huzuru, güvenliği ve mutluluğu bizim için çok özel bir öneme sahiptir.

Tek bir Ermeni vatandaşımızın dahi ötekileştirilmesine, dışlanmasına, meydan verenler bizi karşılarında bulacaklardır.

Bu vesileyle, Ermeni cemaatinin yeni dini liderinin bir an önce seçilmesini temenni ediyor ve sizlere muvaffakiyetler diliyorum.

Ortak bir geleceği beraber inşa edebilmenin yolunun bir ve beraber olmaktan geçtiğine inanıyorum.

Bu itibarla, ortak geçmişimizi çarpıtarak tarihten kin, nefret ve husumet çıkarmaya tevessül eden çevrelere fırsat vermemenizi diliyorum.

Bu düşüncelerle Birinci Dünya Savaşı'nda yitirdiğimiz Osmanlı Ermenilerini bir kez daha saygıyla yâd ediyorum.”

Türk tarafının Ermeni iddialarına yanıtı ve özellikle Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın açıklamaları Ermenistan tarafından büyük tepkiyle karşılanmıştır. Paşinyan, 24 Nisan'da yapılan açıklamaların Ermeni halkına ve insanlığa hakaret olduğunu, uluslararası toplumun Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın “aşırı nefret söylemini” kınaması gerektiğini, inkârcılığın sadece yeni bir düzeye ulaşmakla kalmadığını, bir ulusun katlinin de meşrulaştırıldığını iddia etmiştir.²⁴ Ermenistan Dışişleri Bakanı da, Cenevre'de Birleşmiş Milletler

24 “Pashinyan Slams Erdogan For “Extreme Hate Speech”, “Insult To Armenian People And Humanity” Over April 24 Remarks,” *Horizon Weekly*, 25 Nisan 2019, <https://horizonweekly.ca/am/pashinyan-slams-erdogan-for-extreme-hate-speech-insult-to-armenian-people-and-humanity-over-april-24-remarks/>.

(BM) İnsan Hakları Konseyinin 41'inci toplantısında Türkiye Cumhurbaşkanı'nın 24 Nisan'daki açıklamalarını Ermenistan'ın şiddetle kınadığını beyan etmiştir.

Paşinyan yönetiminin Türkiye karşıtlığının ulaştığı boyutlar söylemden fiiliyata da dönüşmüştür. 1973 yılında Los Angeles kentinde Başkonsolos ve yardımcısı iki Türk diplomatı hunharca öldüren yaşlı bir caninin mezarı yıllar sonra Ermenistan'a nakledilerek, kahramanlar için yapılan askeri bir törenle 5 Mayıs'ta Erivan'da askeri mezarlığa defnedilmiştir.²⁵

24 Haziran'da Ermenistan Cenevre'de BM çatısı altında yeni bir propaganda girişiminde bulunmuş, Türkiye'yi töhmet altında bırakmaya matuf soru sordurmaya ve bir tartışma başlatmaya yeltenmiştir. Türk Daimi Temsilciliği tabiatıyla bu oyuna gelmemiştir.

Ermenistan Dışişleri Bakanlığı 10 Temmuz'da bir bildiri yayınlayarak, Türkiye'nin GKRY'nin münhasır ekonomik bölgesinde sondaj faaliyetlerini durdurmasını istemiş, Türkiye'nin devam eden tahrik edici eylemlerinin doğu Akdeniz bölgesinde güvenlik ve istikrarı tehlikeye attığını iddia etmiştir.

İki HDP milletvekilinin Buenos Aires ve Montevideo'da Ermeni kuruluşları ile temaslarının ardından Arjantin'deki Ermeni Kültür Birliği (UCA) üç belediyeye kayyum atanması kararını protesto etmiş, 105 yıl önce izlenen yoldan gidildiğini, “önce Ermeniler, şimdi Kürtler” ifadesine yer verilmiştir.

Dönem içinde Ermenileri en ziyade rahatsız eden gelişme, hukuk alanında aldıkları yeni bir yenilgi olmuştur.

Ermeni kökenli bazı ABD vatandaşları tarafından Osmanlı imparatorluğunca 1915 olayları sırasında (iddianamelerde “Ermeni Soykırımı” olarak adlandırılmaktadır) ailelerinin mal varlıkları/arazilerine el konulduğu iddiasıyla 2010 yılında Türkiye Cumhuriyeti ile Merkez Bankası ve Ziraat Bankası aleyhinde tazminat davaları açılmıştı. ABD'nin Kaliforniya Eyaleti Bölge İdare Mahkemesi 26 Mart 2013 tarihinde aldığı kararla, Anayasanın ABD yönetimini yetkili kıldığı bir konuyu (soykırım iddiası) yargının çözemeyeceği (siyasi mesele doktrini) gerekçesiyle davayı reddetmişti.

Davacı avukatları ret kararını Nisan 2013'te temyiz mahkemesine taşımışlardı. Kaliforniya 9. Bölge Temyiz Mahkemesi davaları benzerlikleri nedeniyle birleştirmiş ve yeniden incelemeye almıştır. Temyiz Mahkemesi 8 Ağustos

25 “Gourgen Yanikian's Remains to be Re-buried in Yerevan,” *MassisPost*, 01 Mayıs 2019, <https://massispost.com/2019/05/gourgen-yanikians-remains-to-be-re-buried-in-yerevan/>.

2019’da aldığı ve içtihat oluşturacak şekilde hemen yayınlattığı kararında, davacıların temyiz itirazını, dava konusunun zaman aşımına uğradığı gerekçesi ile usul yönünden oybirliğiyle reddetmiş ve ilk derece mahkemesinin kararını onaylamıştır. Söz konusu karar böylece ABD mahkemelerinin benzeri tazminat davaları bakımından gerek siyasi mesele doktrini, gerek zaman aşımı itibarıyla yetkisizliğini ortaya koymuş olmaktadır.

Bu kararın, hezimetini kabullenmek istemeyen Ermeni milliyetçi propagandasınca yorumu da dikkat çekicidir. Temyiz mahkemesi kararını verirken davacı tarafın iddialarına karşı çıkmamış, iddia ettiğiniz gibi de olsa, iddianız şu gerekçe ile reddedilmiştir denmiştir. Buna propagandistlerin yorumu, “mahkeme soykırım iddiasını reddetmedi” olmuş ve karardan kendilerine bir pay çıkartmaya çalışmışlardır.

KAYNAKÇA

- “100 facts about the new Armenia from the Prime Minister.” *JamNews*. 08 Mayıs 2019. <https://jam-news.net/100-facts-about-the-new-armenia-from-prime-minister/>.
- “Ararat Mirzoyan Meets with U.S. Senate Republican Majority Leader Mitch McConnell.” *National Assambly of the Republic of Armenia*. 17 Temmuz 2019. http://www.parliament.am/news.php?cat_id=2&NewsID=11882&year=2019&month=07&day=17&lang=eng.
- “Armenia National Security Service Chief, China Ambassador Discuss Partnership in Tackling Global Challenges.” *News.am*. 14 Ağustos 2019. <https://news.am/eng/news/528503.html>.
- “Armenia Pm Presents Six Pan-Armenian Consensuses in Speech At Pan-Armenian Rally.” *News.am*. 05 Ağustos 2019. <https://news.am/eng/news/527353.html>.
- “Armenian Speaker Blasts ‘Turkish Expansionism’ In Cyprus.” *Azattyun*. 05 Temmuz 2019. <https://www.azattyun.am/a/30039233.html>.
- “Armenian will have new National Security Strategy stressed Armen Grigoryan.” *Gagrule*. 26 Temmuz 2019. <https://gagrule.net/armenian-will-have-new-national-security-strategy-stressed-armen-grigoryan/>.
- “Gourgen Yanikian’s Remains to be Re-buried in Yerevan.” *MassisPost*. 01 Mayıs 2019. <https://massispost.com/2019/05/gourgen-yanikians-remains-to-be-re-buried-in-yerevan/>.
- “Issues in Yerevan-Stepanakert Relations Are in Past: Sc Secretary,” *Aysor*, 26 Temmuz 2019, <https://www.aysor.am/en/news/2019/07/26/grigoryan-stepanakert/1591263>.
- “Kocharian Sees ‘Powerful’ Opposition Emerging In Armenia.” *Azattyun*. 08 Mayıs 2019. <https://www.azattyun.am/a/29929175.html>.
- “Lavrov: Armenia is Russia’s key partner in South Caucasus.” *MediaMax*. 18 Temmuz 2019. <https://mediamax.am/en/news/foreignpolicy/34261/>.
- “Leaders of Armenia, Cyprus, Greece to meet in Yerevan.” *Asbarez*. 04 Haziran 2019. <http://asbarez.com/181191/leaders-of-armenia-cyprus-greece-to-meet-in-yerevan/>.
- “No: 113, 24 Nisan 2019, ABD Başkanı Donald Trump’ın 1915 Olaylarına İlişkin Açıklaması Hk.” *T.C. Dışişleri Bakanlığı*. 24 Nisan 2019. http://www.mfa.gov.tr/no_113_-abd-baskani-trump-in-1915-olaylarina-iliskin-aciklamasi-hk.tr.mfa.

“Pashinyan in Stepanakert Reveals ‘Strategic Goals’ For Armenia.” *Mirror Spectator*. 08 Ağustos 2019. <https://mirrorspectator.com/2019/08/08/pashinyan-in-stepanakert-reveals-strategic-goals-for-armenia/>.

“Pashinyan Slams Erdogan For ‘Extreme Hate Speech’, ‘Insult To Armenian People And Humanity’ Over April 24 Remarks.” *Horizon Weekly*. 25 Nisan 2019. <https://horizonweekly.ca/am/pashinyan-slams-erdogan-for-extreme-hate-speech-insult-to-armenian-people-and-humanity-over-april-24-remarks/>.

“Pashinyan Tells Supporters to Block Courts, Asks Judges to Resign.” *Mirror Spectator*. 21 Mayıs 2019. <https://mirrorspectator.com/2019/05/21/pashinyan-tells-supporters-to-block-courts-asks-judges-to-resign/>.

“President Armen Sarkissian’s Address.” *The President of the Republic of Armenia*. 19 Mayıs 2019. <https://www.president.am/en/press-release/item/2019/05/19/Announcement/>.

“Putin to meet with Pashinyan at International Economic Forum in Saint Petersburg.” *Arka Haber Ajansı*. 4 Haziran 2019. https://arka.am/en/news/politics/putin_to_meet_with_pashinyan_at_international_economic_forum_in_saint_petersburg/.

“Russia Refuses To Extradite Former Armenian Official.” *Azatutyun*. 19 Ağustos 2019. <https://www.azatutyun.am/a/30117300.html>.

“Rustam Badasyan Appointed Justice Minister.” *Asbarez*. 19 Temmuz 2019. <http://asbarez.com/181783/rustam-badasyan-appointed-justice-minister/>.

“The first session of the Armenian-American Strategic Dialogue was held in Yerevan.” Ministry Of Foreign Affairs Of The Republic Of Armenia. 07 Mayıs 2019. <https://www.mfa.am/en/press-releases/2019/05/07/us-armenia-strategic-dialogue/9532>.

“Xi meets Armenian PM.” *Xinhua*. 14 Mayıs 2019. http://www.xinhuanet.com/english/2019-05/14/c_138058161.htm.

John Bolton (@AmbJohnBolton). “Looking forward to meetings later this week with the Foreign Minister of Armenia and the Foreign Minister of Azerbaijan, to encourage continued dialogue between them. The United States stands ready to assist in advancing the cause of peace in the region.” *Twitter*. 18 Haziran 2019. <https://twitter.com/AmbJohnBolton/status/1141112127358455809>.

Recep Tayyip Erdoğan. “Türkiye Ermenileri Patrik Genel Vekili Sayın Ateşyan’a Mektup.” *Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı*. 24 Nisan 2019. <https://www.tccb.gov.tr/basin-aciklamalari/365/105096/turkiye-ermenileri-patrik-genel-vekili-sayin-atesyan-a-mektup>.